This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

**Usage guidelines**

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

**About Google Book Search**

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

**Riktlinjer för användning**

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

**Om Google boksökning**

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

The Library

of the

University of Wisconsin

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

# Carl Gustaf Pilo.

Digitized by Google

C. G. PILO. SJÄLFPORTRÄTT. Frederiksborg.

Digitized by Google

OSVALD SIRÉN

# CARL GUSTAF PILO

## EN STUDIE

AKTIEBOLAGET LJUS, STOCKHOLM
1907

Digitized by Google

CENTRAL-
TRYCKERIET,
STOCKHOLM
1907

Digitized by Google

W10
+P64
SI7

749362

Co

# Carl Gustaf Pilo.

## I.

Det kan icke nekas att Carl Gustaf Pilo till en viss grad framstår som en främling i den svenska konsten.

Han lefde under en period, då måleriet nådde en högre och rikare blomstring i Sverige än under andra tider, och då den konstnärliga kulturen öfverhufvudtaget, bunden af stränga regler, vann ovanlig spridning. Det kan med skäl påstås att den konst, som då växte upp här i landet, angifvit de viktigaste lokaltonerna på den svenska konsthistoriens begränsade duk (isynnerhet om vi ännu icke vilja afläsa vår samtida konst på densamma). Men Pilo tillhör trots sina lefnadsdata i grunden ganska litet denna period. Jämförd med flertalet samtida talanger, verkar han främmande och enstöring, märkvärdigt oberörd af de stilströmningar, som i öfrigt behärska den svenska konsten. Hans produktion låter icke fullständigt inrubricera sig

6 Oct 50 Bjork + Bergsson 27 Bound

Digitized by Google

under någondera af de gängse periodbeteckningarna »rococo» eller »gustaviansk», den uppvisar för många afvikande individuella särdrag för att utan vidare kunna hänföras till samma grupp som de öfriga väl bekanta gustavianska porträttmålarnas. Pilos konst är i själfva verket — sedd ur stilkritisk synpunkt — en ganska komplicerad och skiftesrik företeelse.

Hufvudorsakerna härtill äro af två slag: Dels en för svenska konstförhållanden rätt ovanlig begåfning, ett utprägladt koloristtemperament, dels en utbildning och skolning under andra inflytelser än flertalet samtida svenska målare.

Pilo stod aldrig i det direkta och intima lärjungeförhållande till fransk konst som kamraterna, han har aldrig andats luften i rococons hemland, aldrig känt sig fängslad och inspirerad genom personligt umgänge med de stora modekonstnärerna i Paris. Endast i andra hand mottog han sina impulser från den franska rococon. Det ljusaste skimret och den finaste doften från denna ömtåliga drifhusplanta, som blott i hemjorden utvecklade hela sin tjusande fägring, fick han aldrig känna. Visserligen var den franska smaken suverän öfverallt i Europa och hvart Pilo än vandrade under sin lärotid i Tyskland och Österrike, mötte han en konst, som villigt följde moderna från Paris, men

Digitized by Google

efterhärmningen sträckte sig sällan förbi de yttre manéren och färgrecepten; sällan stannade en fläkt af det oändligt lätt förflyktade blomstoftet från den franska rococons feeriträdgård kvar på en tysk hofmålares dukar. Huru helt annorlunda måste icke denna konst verka på de unga talanger, som fingo tillbringa flere år vid själfva källan och känna den eggande doften på nära håll, såsom fallet var med många af de bästa svenska 1700-talsmålarna? För Pilo representerade rococon mera en allmän tidsströmning, ett mod, som hvarje talangfull och framåtsträfvande konstnär måste söka tillgodogöra sig, än något grundläggande och för lifvet afgörande inflytande. Så länge han är hofmålare måste han framför allt söka följa eleganta franska förebilder, men såväl före som efter denna period förråda hans verk anlag och sträfvanden i helt annan riktning.

Detta Pilos något kyliga och ytliga förhållande till den franska konsten var länge en orsak till att han icke uppskattades lika högt som de nästan som klassiska ansedda svenska 1700-talsmålarna, hvilka fått sin utbildning i Paris. Han föreföll åtminstone i sina senare, i hemlandet bekanta verk, tung och trög, jämförd med de parisiska sidenmålarna, han kunde visserligen anses som en intressant begåfning, men out-

Digitized by Google

vecklad — en talang utan den rätta skolan. Konstnärer sådana som Lundberg, Roslin, Lafrensen, Pasch o. a. af de svenska parisarna fingo dock vanligen företräde, de voro i sitt slag mera »fulländade», de bildade en hel grupp, en klart betonad riktning, som dominerade inom den svenska 1700-talskonsten. Och då just dessa namn och denna riktning skördat mesta ära och ryktbarhet i utlandet, är det naturligt, att åt dem skulle beredas ännu högre och bredare platser i hemlandets konsthistoria — där blef knappast något rum för talanger af annan art vid deras sida. Så djupa rötter som fransk konst och fransk smakriktning slagit i svenskt kulturlif, kunde individuella afvikelser från dessa öfverhufvud icke betraktas såsom fördelar.

Dessutom försvårades en riktig uppskattning af Pilo och hans ställning i den svenska konsthistorien i hög grad däraf att en god del af hans produktion tillhör ett annat land. Visserligen utförde han sitt lifs storverk efter återkomsten till hemlandet, men det kan dock icke ensamt uppenbara för oss hela konstnären, det säger oss icke huru målaren utvecklat sig, hvilka sträfvanden och hvilka inflytanden, som betecknat de tidigare stadierna på hans väg. Äfven om detta storverk alltid skulle uppskattats efter sin konstnärliga förtjänst, så hade det dock icke kunnat framkalla en

Digitized by Google

FREDRIK V. Frederiksborg.

Digitized by Google

riktig förståelse af mästarens begåfning och betydelse, ty det kan icke skapa föreställningen om hans kontinuerliga tillväxt. Endast genom att följa växten från frö till planta kunna vi till fullo förstå den och ägna den beundran, grundad på kunskap.

Det ofvan sagda torde kunna tjäna till att belysa de speciella svårigheter, som möta vid hvarje försök att framställa Pilo inför den svenska allmänheten. Konstnärens i flere afseenden isolerade ställning ger ämnet en något ömtålig karaktär. Vill man skjuta fram honom till en af de allra främsta platserna inom den svenska konsthistorien, så kan det knappast ske, utan omvärdering af en del traditionella värden. Pilos konst medför andra synpunkter och äfven andra kraf, än de, som i allmänhet tillämpas på den svenska 1700-talskonsten, några af hans mest berömda samtida förlora därigenom något af sin glans. Ty huru vid och fördomsfri den konsthistoriska uppfattningen än må vara, så ligger det dock i sakens natur, att samtida företeelser belysas genom jämförelse med hvarandra för att deras särdrag så mycket tydligare må framträda. Utan att innebära fullständiga värdeomdömen, äro jämförelser mellan konstnärer af olika riktning i hög grad ägnade att justera vår uppfattning och gifva därför ofta upphof till ensidiga traditionella omdömens rubbning.

Digitized by Google

De åsikter, som vi redan tidigare framställt angående Pilos utveckling och hans ställning inom den svenska konsthistorien, kunna här endast i största korthet antydas. Då vi icke heller hafva någonting väsentligt nytt i sak att tillägga, torde en hänvisning till vårt tidigare arbete vara tillräckligt för den, som vill sätta sig närmare in i ämnet. I det följande skola endast de viktigaste händelserna ur målarens lif och hans förnämsta arbeten omtalas i direkt anslutning till hvad vi tidigare skrifvit om samma saker; vi ha icke funnit skäl till större förändringar af tidigare utarbetade bildbeskrifningar.

---

## II.

Carl Gustaf Pilo föddes den 5 mars 1711 på Göksäter gård i Runtuna socken nära Nyköping. Hans fader målaren Olof Pilo hade slagit sig ned här sedan konjunkturerna för konstnärlig verksamhet allt mer försämrats genom de oafbrutna krigen, och delade nu sin tid mellan sitt lilla jordbruk och sin stora familj, endast nu och då tagen i anspråk af konstnärliga uppdrag i hembygden. I bland gällde det att måla en orgelläktare i Nyköping, ibland att utföra något enklare

Digitized by Google

komministerkonterfej. Åtminstone tre af sönerna, Jöns, Carl Gustaf och Olof, synas ärft faderns konstnärliga anlag, men blott hos en af dem voro dessa anlag starka nog att bryta igenom alla motiga omständigheter och föra honom fram till verkligt konstnärskap.

Det ligger då nära till hands att antaga, att gossarna redan i hemstugan på Göksäter fingo en inblick i målaryrkets enklare hemligheter, men enligt hvad Thure Wennberg, Carl Gustaf Pilos gode vän och minnestecknare, meddelar, var det fader Olofs bestämda önskan att ingen af sönerna skulle blifva målare — den banan hade erbjudit honom själf mera törnen än rosor! »Den tidens händelser måtte väl upplyst at til och med den minsta Skeps- och Proviantskrifvare kunde under Krig och Örlog med bekvämlighet lefva, kanske samla förmögenhet, då den störste artisten icke hade annan utsigt än armod och fattigdom», tillägger samme sagesman.

Emellertid framträdde den unge Carl Gustafs ohåg för läsning vid sidan af hans lust för målning redan under skolgång i Nyköping så tydligt, att fadern insåg det fruktlösa i att försöka leda honom in på en annan bana än den naturen utstakat för honom. Gossen fick lämna småstadsskolan och bege sig till Stockholm, där han inträdde i målarlära hos en af de mest

Digitized by Google

FREDRIK V I KRÖNINGSDRÄKT. Kgl. Teatern, Köpenhamn.

Digitized by Google

berömda mästarna i skrået, Cristoffer Christman d. y. Detta afgörande steg togs sannolikt vid slutet af 1720-talet.

»Anno 1731 den 28 maj blef lösgifven Hr Christoffer Christmans utlärling monsr Carl Gustaf Pihlo samt salig Hr Planerts utlärling monsr Jacob Wimmer — båda erlade 1 Rdl», heter det i gesällämbetets lakoniska protokollsbok, som äfven lämnar en del uppgifter angående de båda nyblifna gesällernas gille för skråets ämbetsmän på källaren Tre Remmare. Det gick af stapeln den 10 december och därvid synes icke de båda gesällerna fört den stora skråpokalen med all önskvärd säkerhet — åtminstone ej vid de senare skålarna — ty följande dag, den 11 december »woro de best älskande gesällerna åter tillsammans och då afbådo M. Pilo och M. Wimmer sina straff näml. för den första Wählkomman ingen ting, för den andra 1 Carolin, för den tredje till de fattiga; äfwen wähl afbådo M. Pilo och M. Wimmer hvar sin Rdl för dätt de gått med kiäp förän de gjort sitt gesällbyr».

Pilo deltog ofta i gesällernas täta sammankomster, men fick aldrig plats vid mästarnas bord, emedan han saknade medel till att betala det jämförelsevis dyra mästarebrefvet. Föröfrigt fick han äfven vid ett tillfälle vidkännas en ganska obehaglig beröring med det

Digitized by Google

vällofliga ämbetet. Han hade tillägnat sig några kopparstick ur en bibel, tillhörande Christman och blef härför dömd till böter samt att »inför hela Embetet af mästare och gesäller sitt brott afbedia.»

Måhända var denna sak en af de bidragande orsakerna till att Pilo lämnade Stockholm och begaf sig på gesällvandring ut i stora världen. Hans temperament var känsligt och lättretligt och mer än en gång den bestämmande faktorn vid de afgörande stegen i lifvet.

Det var troligen 1733 eller 1734 som Pilo spände ränseln på ryggen och vandrade ut genom Söderport. Han drog sig till en början nedåt Skåne, troligen utförande under vägen enklare beställningar, där sådana erbjödos. Huruvida han redan nu knöt vänskapsförbindelser med de skånska magnaterna, framför allt den Ramelska släkten är oss icke bekant; man ville dock gärna tänka sig att Pilo genom en eller annan mäcenats mellankomst erhöll något bidrag till sin gesällvandring genom Tyskland.

Dessvärre känna vi ingenting närmare angående denna färd, vi veta icke med visshet hvilka platser i Tyskland Pilo besökte, men kunna dock ungefär tänka oss den allmänna gången af hans vandring med ledning af de knappa upplysningar Pilos samtida, Büsching lämnar i sina köpenhamnska »Nachrichten»: »Alsdann

Digitized by Google

begab er sich nach Wien und kehrete nach 2 Jahre durch einen guten Theil von Deutschland und Schweden zurück, mahlete aber in dieser Zeit nicht,» heter det i nämnda avis.

Pilo synes inskränkt sig till att studera och beskåda och mottog väl då framförallt ett allmänt intryck af den i hela Europa förhärskande franska konsten och smaken. Kände han sig lockad att stanna längre på någon ort så var det väl snarast i Wien eller i Dresden, de platser i Tyskland där konsten då nådde sin rikaste blomstring. I Wien var den franske holländaren Jacob van Schuppen ledare af akademien, i Dresden den inkallade fransmannen Louis Silvestre. Båda voro rutinerade hofmålare, uppfostrade vid den stora centralhärden i Paris, båda kände väl till alla de attityder och accessoararrangemang, som kunde breda käckhet och glans öfver en liten teatermonark eller en hofmannamässig fältherre. Det är icke osannolikt att Pilo lärde både ett och annat af en konstnär som van Schuppen, ty när han sedan vidtager med sin hofmålareverksamhet i Köpenhamn, visar han sig genast ha de riktiga tagen inne. I Wien hade han äfven tillfälle att råka sin landsman Martin Mytens d. y., som sedan 1732 var hofmålare hos kejsar Karl VI och efter hans död hos Maria Theresia, men

Digitized by Google

FREDRIK V TILL HÄST. Grefve Krag-Juel-Vind-Frijs. Frijsenborg.



Digitized by Google

Mytens hörde knappast till dem, som genom någon högre grad af begåfning eller penselelegans kunde fängsla den unge Pilo.

Hvad Pilo föröfrigt sett och studerat i Tyskland är icke godt att veta, då inga uppgifter härom bevarats, men få vi döma af hans framtida utveckling, så ligger det närmast till hands att antaga, att han öfverallt mest fängslats af koloristerna bland målarna. I Wien med omnejd kunde han få se en del af Tiepolos och de senare venetianarnas stora dekorativa kompositioner, men utom dessa ljusa, af pärlemor och solstoft skimrande färgsymfonier, möter Pilo äfven en mörkare koloristisk riktning — den som uppväxt i Rembrandts spår.

Utgående från den store ljusdunkelmästarens hemland, hade den mörkbruna koloriten småningom vunnit utbredning öfver större delen af Tyskland vid sidan af den kyliga rococofärgskalan. Rococon blef dock aldrig för tyskarna annat än ett utländskt mod, som den förnäma världen måste underkasta sig; den förmådde icke undantränga mera nationella strömningar. För tyskarna låg det onekligen närmare till hands att följa sina holländska stamfränder i konsten än att här och där låta diktera sin smak af de förnäma fransmännen. Om representanterna för den

Digitized by Google

sen-rembrandtska epigonkonsten äro relativt mindre kända än de fransk-tyska rococomålarna, så beror det till god del på att de senare i allmänhet intogo mera framskjutna sociala ställningar och fingo tjäna maktens herrar. Här vilja vi endast påminna om porträttmålare som Kupetzky Trautmann, och Seekatz, verksamma i Wien, Nürnberg, Darmstadt och Frankfurt, samt om den mångfrestande Chr. Wilh. Ernst Dietrich, som nästan med samma framgång arbetade i Rembrandts som i Bouchers manér. Hufvudsaken är, att en sådan koloristisk riktning fortlefde på flera platser i Tyskland. Den unge Pilo hade sålunda tillfälle att studera äfven en annan lefvande konst än den franska. Kanske vände han sig äfven redan nu med ungdomlig receptivitet mot månget original af Rembrandt i de kungliga eller hertigliga samlingar, till hvilka han med höga gynnares hjälp lyckades vinna tillträde. Visst är, att Pilo vid mognare år, då han var bosatt i Köpenhamn och Stockholm, med växande intresse studerade Rembrandts konst, han kopierade t. o. m. en tafla af Rembrandt framställande »en eremit» (möjligen S. Anastasius i N. M.). Och i sitt stora mästerverk, som han aldrig hann fullborda, bringar han ju de mest öfvertygande vittnesbörd om sin beundran för ljusdunklets mästare.

Digitized by Google

När Pilo återkom till Stockholm år 1736 skall han enligt Wennbergs uppgift besökt den nyinrättade Ritare-akademien på slottet, hvilken då stod under G. T. Taravals ledning. Pilo var emellertid då redan en 25 års man och hade sett sig så mycket omkring i världen, att vi knappast kunna tänka oss att de hemmavarande mästarna gjorde något synnerligt djupt intryck på honom. Utom Taraval var det Johan Pasch, J. H. Scheffel, P. Wallrave och Olof Arenius, som skötte undervisningen. Åtminstone Scheffel och Arenius kunna ju räknas bland de bästa på sin tid och om någon inhemsk målare öfverhufvud varit af betydelse för Pilos konstnärliga utveckling, så var det nog snarast den sistnämnde.

Olof Arenius var en utpräglad porträttörbegåfning, som dessutom fått en gedigen utbildning. Han återkom samma år som Pilo från en sexårig utrikesvistelse, hufvudsakligen i Holland, där han vid sidan af de gamla mästarna studerat en sådan käck och säker porträttör som Gottfried Kneller. Det är icke så sällan man i Arenius' bilder möter drag, som erinra om Pilos konst. Hans penselföring är i början bred och rask och han står relativt obunden af den franska rococons kyliga färgrecept. Men häraf följer icke med säkerhet, att han påverkat den unge Pilo, endast

Digitized by Google

DROTTNING LOVISA. Rosenborg.

Digitized by Google

att de två målarna ägt individuella beröringspunkter och stundom uppsökt liknande förebilder. Som lärare vid Ritareakademien var Arenius säkert en af de bästa, tack vare sina för dåtida svenska förhållanden ovanligt omfattande studier såväl i afseende å formella som tekniska spörsmål. Man tänker sig gärna den torre och kloke herren (såsom Gahm Pehrsson beskrifver honom), diskuterande de stora konstströmningarna ute i världen med sin unge, begåfvade vän, Carl Gustaf Pilo, båda voro ju nyss hemkomna, fyllda af friska intryck. Och månne de icke då ofta slutade med att, trots all beundran för fransmännens skicklighet, uttala sin djupare kärlek till de gamla holländarna och i synnerhet sin vördnad för den målare, som infört ett alldeles nytt koloristiskt uttryckssätt?

## III.

Pilos vistelse i Stockholm blef dock icke långvarig. Redan följande år (1737) begaf han sig åter på vandring — först till barndomshemmet i Runtuna, där hans åldrige fader ännu lefde, — sedan vidare ut i världen för att söka sin lycka på egen hand. Den blef heller icke svår att finna. Pilos snabba framgångar synas öfverhufvud varit ganska lättköpta.

Digitized by Google

Till en början vann han för någon tid fast fot i Skåne.

Han fick arbete hos en af traktens mäktigaste potentater, den barske herr Malte Ramel till Widarp, Maltesholm, Löberöd m. fl. gods. Ett af de porträtt som Pilo sannolikt målade vid denna tid (förvaradt på Widarp) visar herr Malte Ramels kraftiga ansikte med stor näsa och kloka, grå ögon under buskiga ögonbryn. Han bär grön rock och hvit halsduk, i ena handen håller han den stora slokhatten och i den andra handen landtfurstens spira, en vandringskäpp. Ansiktet är nästan kopparrödt. Färgskalan är tämligen mörk brun med dragning i grönt i de belysta partierna.

På det närbelägna Öfvedskloster målade den unge Pilo en stor porträttgrupp af den halshuggne generalen, grefve Charles Emile Lewenhaupts familj (nu hos grefve C. E. Lewenhaupt i Nyköping). Kompositionen är tafatt, röjande nybörjaren. Den gamla, tämligen fetlagda grefvinnan Amalia i änkedräkt sitter inklämd i högra hörnet, medan den äldsta dottern, som med tillhjälp af sin yngre syster bekransar faderns porträtt, intar hufvudplatsen i midten. Mot bakgrunden stå de två sönerna, den äldre i uniform. Af största intresse är den liffulla karaktäristiken. Den

Digitized by Google

UTILIA LIENKIEWITZ. Artistfoyern på Kgl. teatern i Köpenhamn.

Digitized by Google

ADAM LIENKIEWITZ. P. Sinebrychoff. Helsingfors.

Digitized by Google

unge målaren har verkligen haft sitt nöje i att skildra individerna, men hans förmåga som kolorist och stoffmålare är ännu starkt begränsad.

De praktiska fördelar Pilo vann under sin vistelse här på de Ramelska och Lewenhauptska godsen voro emellertid långt större än några porträttbeställningar. Han knöt här vänskapsband för lifvet. Dels med Hans Ramel, Maltes son, som sedermera ofta var hans värd och beskyddare, icke minst under kritiska tider då han hals öfver huf vud måste lämna Danmark, dels med guvernanten M:lle Charlotta Amalia Dorothea Desmarées, dotter till en skådespelare i Köpenhamn. Hon blef Pilos hustru 12 år senare. Nu försedde hon honom med en rekommendationsskrifvelse till en af sina släktingar i Köpenhamn, språkläraren vid kadettkåren, herr Almer.

Sannolikt var det på dennes förord som Pilo genom öfverkrigssekreteraren i underdånighet föreslås hos konung Christian VI till den lediga teckningslärarebefattningen vid kadettskolan. Pilo erhöll äfven platsen, utnämningsdokumentet är dateradt den 10 april 1741.

Härmed hade då vår svenske målare vunnit fast fot i Danmarks hufvudstad; han hade med andra ord »fått ett finger emellan» och det dröjde icke länge innan han lyckades sticka in hela handen. Omständig-

Digitized by Google

heterna voro synnerligen gynnsamma, ty just vid denna tid rådde verklig brist på dugande målare i Danmark. Den gamle hofmålaren Johan Salomon Wahl hade ingen förmåga att anpassa sig efter den nya tidens kraf på elegans och lysande effekt. Han hade för länge vant sig att måla Christian VI:s och Sofia Magdalenas förfrusna hofdamer utan lif och utan glädje i en klanglös och grå färgskala. Hans tid var förbi, om än han fortfarande satt kvar i sitt gamla ämbete. För öfrigt fanns af nämnvärda målare i Danmark vid denna tid endast Johan Hörner, en landsman till Pilo, som ankommit hit sex år före honom (1735), men aldrig lyckades rycka fram till någon egentlig konstnärlig betydelse.

Det är nödvändigt att äga någon kännedom om dessa torftiga konstförhållanden i Danmark för att förstå Pilos snabba karriär. Teckningslärarebefattningen blef för honom snart en bisak, t. o. m. en rätt besvärlig sådan, då han fick mottaga allt tätare beställningar från den danska högadeln. Särskildt synes han vunnit den inflytelserike amiralen grefve F. Danneskjold-Samsös gunst och enligt äldre författare fått studera i grefvens galleri. Ett pastellporträtt af amiralen (på Gisselfeld), sign. och dat. 1745, är det enda vittnesbörd om Pilos förhållande

Digitized by Google

till denne höge herre som nu återstår och dessvärre har bilden ingen förmåga att intressera oss som konstverk. Däremot finnes på Brahe-ättens gamla gods, Hvedholm, fyra porträtt af herr Preben Brahe jämte tre systrar, hvilka äga större konstnärligt intresse. De äro utförda med nästan öfverdrifven penselbrio och mycket pastos färg; dagrarna i grönt. Den rutinerade målarens blick för dekorativa klangeffekter gör sig redan gällande i dessa flyktiga bilder.

I samma samling finnes en liten bild, målad på koppar, framställande generallöjtnant Arv. Lerche, sign. och dat. 1743. Det synnerligen lent och omsorgsfullt utförda arbetet är intressant såsom ett vittnesbörd om Pilos studier af gamla mästare, kanske i detta fall snarast Karl van Mander, som utfört åtskilliga liknande kopparplåtsminiatyrer.

Genom sina arbeten för den danska storadeln och särskildt tack vare sin höge gynnare, amiral Danneskjold-Samsö, kom Pilo i beröring med kronprins Fredrik och hans unga gemål, prinsessan Lovisa af England. Traditionen vill, att Pilo först fått i uppdrag att måla prinsessans porträtt och lyckats så väl därmed att kronprinsen beslöt att engagera honom för framtiden. Uppgiften bekräftas icke af något bibehållet porträtt. Första steget i närmandet mellan

Digitized by Google

Pilo och prins Fredrik var emellertid redan taget, då den senare besteg tronen som konung Fredrik V. Ett knappt år härefter mottog Pilo formell utnämning till »Hofschilderer» (5 Aug. 1747); den gamle Johan Salomon Wahl befordrades till »Kunstkammerverwalter». Hofmålarebefattningen medförde icke blott skyldigheten att ständigt vara beredd att leverera porträtt i olika mått och storlekar af de kungliga personerna, utan äfven uppsikten öfver alla de kungliga taflorna, ett slags konservatorbefattning, som i betraktande af de goda samlingar af nederländska taflor, som då funnos på de kungliga danska slotten, förvisso icke blef utan betydelse för Pilos vidare utveckling.

Nu vidtog för konstnären en rastlös produktion af kungliga paradkonterfej. Vi ha tidigare meddelat utdrag ur Particulierkammarkassans räkenskaper, som lämna en klar belysning af den ansträngande en gros-leverans, till hvilken Pilo nu tvingades. Mellan åren 1748 och 1763 utförde Pilo åtminstone 57 porträtt af konung Fredrik V, däraf 12 bröstbilder, 25 knästycken, 16 helfigurporträtt och 4 ryttarbilder, alla (eller åtminstone flertalet) i naturlig storlek. — Utom dessa kungabilder målade Pilo talrika porträtt för de båda drottningarna Lovisa och Juliane Marie samt för kron-

Digitized by Google

prins Christian, hvilka endast delvis betalades ur Particulierkammarkassan. Denna ansträngande produktion för de kungliga personernas räkning hindrade honom emellertid icke från att fullgöra en mängd privata porträttbeställningar, dels för höga adliga gynnare, bland hvilka grefve A. G. Moltke snart blef den främste, dels för kamraterna vid konstakademien.

Det är naturligt att Pilo under en sådan rastlös produktion framför allt tvingades att uppöfva sin penselskicklighet. Han var ingen arbetsmyra och han lärde sig nog snart knepen att med några raska drag få ett porträtt att göra en strålande effekt. Det kräfdes inga specialstudier för den stora massan af de kungliga porträtten. De utfördes allesamman efter tre à fyra schabloner med lämpliga variationer i afseende å dräkter och uppställning. När konstnären en gång gjort en skizz af Fredrik V i kröningsmantel, användes denna för en hel serie konterfej i bröstbild, knästycke och hel figur. Detsamma var förhållandet med skizzen af Fredrik V i brösthamesk med elefanterordens band; endast lifskärpet varierar i färg å dessa bilder. Dessutom har Pilo utan tvifvel gjort studier af konungen till häst. Bilderna blefvo inga individuella karaktärsstudier, endast charmanta

Digitized by Google

dekorationsstycken, afsedda att intaga representativa platser i ljusa rococogemak. De skola ses och bedömas i sådana omgifningar, med infattning i guld och hvitt, först då kan man få en uppfattning af dessa kungaporträtts konstnärliga effekt och berättigande. Ett par exempel på olika arter inom denna stora porträttfamilj må här i korthet beskrifvas.

Talrikast äro bilderna af konungen i knästycke med bröstharnesk. Sådana finnas i Danmark på Bregentved, Glorup, Wedellsborg, Frederiksborg, Rosenborg m. fl. slott. Bilden på Bregentved är signerad och daterad 1749, härledande sig alltså från en relativt tidig period i Pilos hofmålarkarriär.

Konungen står vänd åt vänster med högra handen stödd på en fältherrestaf och den vänstra i sidan. Han är iförd gult kyller och bröstharnesk samt castorhandskar. Kring lifvet är knutet ett fladdrande blått (i andra bilder rödt) skärp, öfver bröstet elefanterordens blå band. Den plymagerade hjälmen står till vänster på en med kronkläde öfverdragen konsol. Bilden är ytterst liffull, ehuru konungens uttryck röjer hvarken själ eller intelligens. Typen har något fågelartadt smalt och tillspetsadt, det mest utpräglade draget är sinnlig vällust. Hans försök att imponera med en viss stolt högdragenhet påminner om ungtuppen, som bröstande

Digitized by Google

PRINS CHRISTIAN. Grefve Moltke. Bregentved.

Digitized by Google

PRINSESSAN LOVISA. Grefve Moltke. Bregentved.



Digitized by Google

sig svassar fram med yfviga stjärtfjädrar, väckande trånad hos hofvets små hönor, vare sig de bära fjäderhamn eller puffar och volanger af ljusblommigt siden.

Konstnären har dock gjort hvad som var möjligt för att med yttre medel förvandla en tom och banal docka till ett bjudande majestät. Han har noggrant efterliknat uppställningen i Ludvig XIV:s och Fredrik den stores imposanta konterfej, sådana de skapades af Rigaud och Antoine Pesne. Han har gifvit det rätta, förnäma kastet på hufvudet och den koketta svängningen på kroppen. Men först som sist har han med färgernas trollmakt sökt framlocka kungaglans i sin bild.

Hela taflan är stämd i en klangfull, lysande ljusblå ton. Den speglande blanka stålrustningen skimrar i blått, men glansdagrarna äro rent hvita, däröfver ligger det mörkblå ordensbandet af brocheradt siden. Det fladdrande skärpet skiftar i blått mot bakgrunden, som nedtill öfvergår i brunt. Ansiktet och peruken, som äro målade med omsorg och mjuk pensel, omgifvas af ett blåaktigt skimmer från bakgrunden. Endast kyllerärmarna och handskarna äro kraftigt brungula. Färgskalan är öfverhufvud genom ett mycket pastost målningssätt uppstämd till högsta möjliga lyskraft. Glansdagrarna framhäfvas dristigt med riktiga

Digitized by Google

färgåsar; man frågar sig om konstnären icke blandat upp sin oljefärg med något fast, vaxartadt bindemedel. Må vara att detta målningssätt stundom kan verka väl flyktigt och självsvåldigt, den koloristiska glans och friskhet det medför kunna dock ej förnekas. Denna nyckfullt lekande elegans i själfva handtverket, detta skenbart vårdslösa och dock så säkert beräknade utförande är någonting, som möter oss hos mer än en svensk målare i nyare tid; däremot möta vi det icke hos tyskar eller danskar.

Porträtten af Fredrik V i helfigur, iklädd kröningsmantel, bilda en särskild grupp, företrädd i samlingarna på Rosenholm, Brahesborg, Gaunö och i kgl. foyern på operan. Konungen står i alldeles samma ställning som Ludvig XIV i Rigauds bekanta porträtt i Louvre (eller Ludvig XV på van Loos bild i Nationalmuseum), hvilket, spridt i utmärkta gravyrer, fått tjäna såsom förebild åt många andra hofmålare än Pilo. Den vänstra handen, som håller handskarna, föres elegant i sidan medan den högra hvilar på spiran, som stödes mot en kudde, där de öfriga regalierna ligga. Benen, beklädda med hvita silkesstrumpor, äro kokett vridna till en nästan ekvilibristisk pose och högra foten framställd som till ett menuettsteg. Det är ingen lätt sak att bibehålla jämvikten i en sådan ställning, där

Digitized by Google

hela kroppstyngden är förlagd på det bakåtställda benet, i synnerhet som skuldrorna nedtyngas af en väldig, tjock hermelinsmantel. Dräkten är föröfrigt af hallonrödt siden, rikligt garnerad med spetsar samt elefanter- och dannebrogsordens band med kraschan. Kudden och hyendet under regalierna äro djupröda, draperiet i bakgrunden skiftar i grönt.

Konungen synes här vilja antaga en ännu mer högdraget nedlåtande min än i den tidigare bilden, där han var iklädd rustning. Nästan alla spår af lif och människa äro bortblåsta; vi se blott en utbrunnen, slö kurtisör, som knappast kan inbilla någon annan än sig själf att han imponerar genom kunglig värdighet. Han är mera dansmästare än kung och trippar hellre än han går. Här finnes icke en fläkt af den pompösa härskarvärdighet, som dock höjer Rigauds Ludvig XIV öfver det marionettartade. Men accessoarerna äro lika stort tilltagna, draperierna lika vidyftiga, hermelinmanteln lika präktigt pösande som i den franska förebilden. Det är med dem konungavärdigheten understrykes.

Det koloristiska ackordet mellan den blekröda dräkten och den hvita manteln verkar nobelt och diskret och likaså det ljusgröna draperiet öfver den

Digitized by Google

bruna bakgrunden. Ett ljust, lätt silfverskir breder sin slöja öfver det hela.

Liksom konungen så har äfven de båda drottningarna Lovisa och Juliane Marie upprepade gånger afmålats af Pilo såväl i hel figur som i knästycke och bröstbild.

Det tidigaste och vackraste af dessa porträtt är den stora helfigurbilden af drottning Lovisa på Rosenborg. Den unga drottningen bär helhvit sidendräkt med spetsärmar och garnityr. En hermelinfodrad mantel af purpursammet är häktad på skuldrorna. Hon står vänd i halfprofil och stöder vänstra handen på den röda kudden, där kronan är uppställd. — Bilden är en af de mest sympatiska Pilo målat. Han har framställt den ömma och barnsliga kvinnan, utan ringaste försök att ge henne större värdighet eller kunglig höghet än hon af naturen ägde. Det älskliga, nästan menlösa i hennes drag och uttryck framträder enkelt och fint; det är konungens goda ängel, som blott allt för tidigt rycktes bort från sin viktiga post.

Drottning Lovisa dog redan 1751 och efterföljdes om ett år af drottning Juliane Marie, en kall och stel prinsessa från Braunschweig, som aldrig lyckades afvinna vare sig konungen eller folket någon tillgifvenhet. Pilo fick naturligtvis i uppdrag att måla

Digitized by Google

äfven henne upprepade gånger, han fullföljer beställningarna pliktskyldigast, men utan att inlägga mycket af sig själf i bilderna. (Exemplar bl. a. på följande ställen: Wedellsborg, Bregentved, Rådhuset i Odense samt hos änkefru Dardel, Stockholm). Obligatorisk är den hvita sidendräkten, som får en kall, grön reflex af bakgrundens hafsfärg. Skuggorna gå i brungrått. Men ju längre tiden lider desto svagare och ytligare bli Pilos kungliga porträtt. Den friskhet och målarglädje vi kunnat iakttaga i de tidigare stora dukarna försvinna småningom allt mera; när vi hunnit in på 1760-talet levererar Pilo endast glatta, släta hofbilder med en uppställning, som vi redan känna utantill, med händer, tecknade efter en viss skönhetsnorm, och en färgskala, som är sjukligt grön utan verklig känsla och charm.

Största värde synes samtiden satt på Pilos väldiga målningar af konungen till häst. De betalades med den ansenliga summan af 600 rdl stycket och förekomma fyra särskilda gånger i Partikulierkammarkassans räkenskaper (1754, 1755, 1758 och 1759). De tre för oss bekanta exemplaren finnas på Amalienborg, på Frijsenborg och på Sandringham slott i England.

Kompositionen saknar ej en fläkt af paradmässig storslagenhet. Den mörkbruna, kraftiga stridshingsten

Digitized by Google

stegrar sig, vänd halft in emot bakgrunden, så att ryttarn måste vrida starkt på hufvudet för att vi må kunna se hans ansikte. Han sitter tryggt på hästen, ehuru vi knappast kunna tilltro den späde mannen att tygla det väldiga, ystra djuret. Konungen är iklädd rustning och trekantig hatt samt ett rödt, fladdrande skärp kring lifvet, hvilket verkar som en påminnelse om det teateraktiga i situationen. I bakgrunden utbreder sig ett vågigt slättlandskap, belyst af aftonrodnad. Det effektfulla skenet fångas i reflexer på ryttarens arm- och benskenor och färgar hela hans rygg djupröd. Himlen är utom vid horisonten blekt blå med lätta, seglande skyar, bildande en förträfflig bakgrund för den mörka hästen och ryttaren. De koloristiska ackorden äro öfverhufvud käckt och säkert anslagna, men icke utförda med synnerlig omsorg.

Hvilka förebilder Pilo användt för sin i stort sedt tämligen koventionella komposition är svårt att med visshet bestämma, dock synes det troligt att han känt till Velasquez' bekanta ryttarporträtt af Olivarez. Uppställningen af hästen och ryttaren är i hufvudsak dylik som i denna berömda bild, elegantare och käckare än i Ehrenstrahls eller Martin Mytens d. y:s bilder af galopperande konungar.

Äfven de kungliga barnen fingo naturligtvis sitta

Digitized by Google

PRINSESSAN SOFIA MAGDALENA. Grefve Moltke. Bregentved.

Digitized by Google

BILDHUGGAREN J. F. SALY. Konstakademien. Köpenhamn.

Digitized by Google

för konstnären; framför allt kronprins Christian, till hvilken Pilo småningom kom att intaga ett ganska intimt och ödesdigert personligt förhållande, sedan han blifvit utnämnd till prinsens teckningslärare (1759). Enligt samtidas vittnesbörd användes teckningslektionerna på ett föga uppbyggligt sätt, hufvudsakligen under smutsiga samtal. Pilo ådrog sig småningom på denna post misstankar, som blefvo en af de bidragande orsakerna till att han senare så brådstört måste lämna Danmark.

Pilos mest berömda porträtt af kronprins Christian torde icke längre finnas i behåll annat än i gravyrer af O. de Lode och J. Preisler. Den lille prinsen, som synes vara knappt tre år gammal, står iförd en broderad kolt med elefanterorden samt en plymagerad barett. I handen håller han en båge och bredvid honom ligger ett koger, attribut som tyda på att den lille redan anses vuxen att spela Amors roll.

Senare har Pilo målat honom vid 10 à 12 års ålder såsom sin elev med en rödkritsteckning i handen. (Amalienborg). Ehuru taflan befinner sig i mycket dåligt skick, är det lätt att se att den ursprungligen gjort en förnäm koloristisk effekt genom harmonien mellan den lilafärgade sidenrocken och den ljusgröna bakgrunden. Äfven i afseende å karaktäristiken hör

Digitized by Google

bilden till Pilos mera sympatiska kungliga porträtt. Prinsen har ännu icke den strama härskarehållningen och oaktadt han hvarken är intelligent eller vacker, så verkar han dock ej frånstötande dum — såsom på Peder Als' senare porträtt — snarare tvärtom, tack vare en svag påminnelse om moderns barnsligt veka behag.

Barnporträtten af prinsessorna Sofia Magdalena, Wilhelmina Carolina och Lovisa få vi tillfälle att omnämna i annat sammanhang; här må endast erinras om de två förstelnadt ceremoniösa bilderna af Sofia Magdalena, hvilka målades kort före hennes giftermål med Gustaf III år 1765. (Nationalmuseum och grefve Conrad von Rosen.)

## IV.

Ett särskildt kapitel i Pilos köpenhamnska period bildar hans ställning vid danska konstakademien. Kapitlet är emellertid alltför invecklad och utdraget för att afhandlas på några rader och då utrymmet icke här medger någon utförligare redogörelse, må det endast nämnas att allt sedan Pilo år 1748 mottagit kallelse till professor, deltager han med intresse i akademiens arbeten, vinner småningom allt större

Digitized by Google

inflytande och väljes slutligen vid J. F. Salys afgång till akademiens direktör (17 juli 1771). Dessvärre nådde han denna utmärkelse vid en af de mest kritiska tidpunkterna i akademiens historia, sedan Struensee satt denna liksom så många andra institutioner på knappaste indragningsstat, och (hvad värre var) sedan en nationell dansk konstnärskår hunnit växa upp, som såg snedt på den inflytelserike utlänningen i akademiens direktörsstol. Ställningen blef ohållbar för Pilo. Hof- och akademieintriger i förening, till hvilka han nog gifvit god anledning, framkallade gemensamt utvisningsordern i september 1772.

Vid akademien trädde Pilo i beröring med alla konstnärligt intresserade och verksamma personer i Danmark. Præsesvärdigheten bekläddes af konungens öfverhofmästare, grefve Adam Gottlob Moltke, en finkänslig konstälskare, som säkert visat Pilo stort personligt intresse. Pilos porträtt af grefve Moltke hör äfven till de arbeten han förberedt med största omsorg; vi kunna följa dess långsamma tillblifvelse i akademiens protokoll. En annan förnäm konstälskare, som Pilo äfven målat på grund af hans ledamotskap vid akademien var kammarherre C. van Stöcken. De franska bildhuggarna Saly och Le Clerc voro till en början de förnämsta konstnärliga krafterna vid akademien,

Digitized by Google

innan inhemska förmågor såsom Peder Als, Wideweld m. fl. växte upp. Pilo har målat dem båda.

Innan vi taga dessa porträtt af akademiekamraterna i närmare skärskådande, må vi dock ägna någon uppmärksamhet åt en del andra privatporträtt, som Pilo utförde kort efter sin ankomst till Danmark.

Det förefaller som om Pilo till en början speciellt umgåtts i skådespelarkretsar i Köpenhamn, möjligen i följd af sitt giftermål (1749) med skådespelaren Desmarées dotter. Han målar en förtjusande bild af den unga, tidigt bortryckta skådespelerskan Carolina Amalia Thielo, hvilken numera är känd endast i Preislers gravyr. Skådespelerskan Utilia Lenkiewitz afbildar han med ett skalkaktigt leende på läpparna och en mops på armen. (Konstnärsfoyern på kungl. operan i Köpenhamn). Af hennes man, författaren och teaterkontrollören Adam Lenkiewitz, gör Pilo ett af sina noblaste porträtt. (Sinebrychoffs saml. Helsingfors).

Liksom kung Fredrik för äfven den unge mannen elegant vänstra handen i sidan och sträcker fram den högra ungefär som stödde han den på en spira eller staf, som dock ej synes. Han står i half profil åt vänster, men vänder de intelligenta, bruna ögonen rakt ut mot åskådaren. Dräkten bildar ett vackert koloristiskt ackord i brunt (rocken) och blått (västen) med hög

Digitized by Google

diskant af hvitt (spetskråset). Färgstämningen är varm men ännu icke så brun som i Pilos senare bilder. Beundransvärdt mjukt och känsligt äro ansiktet och hårfästet utförda, stämda i mild silfverton mot den i grönt skimrande bakgrunden. Båda makarna Lenkiewitz' porträtt röja en individualiseringsförmåga som väl ingen kunnat ana sig till i kungabilderna.

Ännu finare konstnärliga resultat når han dock i några barnporträtt, som utfördes omkring ett decennium senare. De veka, späda modellerna tyckas ha tvingat honom att uppbjuda all sin finhet och känslighet i behandlingssättet, t. o. m. inspirerat honom med en fläkt af poesi. De målade barnporträtten spelade ju öfverhufvud på 1700-talet långt viktigare roll än i våra dagar. Alla förnäma gossar och flickor skulle afmålas likaväl som deras föräldrar och helst med så lillgamla miner som möjligt och i dräkter som på fullvuxna damer och herrar. De fyra barnporträtt af Pilo, till hvilka vi närmast vända oss, äro lika mycket idealbilder som porträtt. Modellerna äro konung Fredrik V:s och drottning Lovisas barn, Sofia Magdalena, Wilhelmina Carolina, Christian och Lovisa i ålder mellan 5 och 9 år. Bilderna måste alltså dateras till medlet af 1750-talet; sannolikt ha de utförts på beställning af grefve A. G. Moltke, akademiens præses.

Digitized by Google

Det fina, harmoniska intryck de kvarlämna hos åskådaren beror i ej ringa grad på deras utmärkta placering i den vackra (ehuru moderna) rococosalongen på Bregentved, där de sitta infällda i boaseringen.

Alla porträtten äro i midjestycke. De unga damerna på omkring 9, 7 och 5 år bära djupt urringade, ljusa sidenklädningar med pärlgarnityr och spetsärmar; i håret ha de pärlsmycken och kring halsen pärlband och spetsar eller ett skärt sidenband. Kring två af dem fladdra dessutom stora sidenschalar liksom för att riktigt ge dem bredd och värdighet af stora damer. Prins Christian bär violett sammetsrock med breda guldbroderier samt elefanterordens blåa band. Den trekantiga hatten håller han framför sig med båda händerna. — Alla dessa barnansikten, men isynnerhet prinsens samt prinsessan Carolina Wilhelminas äro utförda med smekande mjuk pensel, stämda i mild silfverton. Pärlan i denna samling är dock den lilla 7-åriga prinsessans porträtt.

Hon står vänd inåt bakgrunden med bysten i »profil perdu», men hufvudet framåt vridet, nästan en face. Vänstra armen böjes i mjuk båge in emot bröstet; i handen håller hon en blåklint. Den tunna flickbystens smäckra linjer, armens och handens mjuka böjning, halsens och det smala hufvudets linjer flyta

Digitized by Google

samman till en organisk enhet, som har någonting blomlikt vekt och fint i hållning och form. Bakgrunden bildas af ett lätt skisseradt landskap, förtonande i blågrått. Färgstämningen är ovanligt blek och mild med hvitt och rosa som hufvudtoner; den tyckes få mjukhet och charm af samma diskreta känslor för det ännu icke fullt utslagna och mognade i kvinnoform, som röjde sig i teckningens spröda elegans.

De båda andra prinsessornas porträtt nå icke detta i afseende å stilfull komposition och diskret färgval, men stå kanske högre, bedömda såsom barnporträtt. Sofia Magdalena är redan en verklig dam (ehuru knappast mera än 9 à 10 år gammal), med ett medvetet uttryck i de runda ögonen och en viss värdighet exempelvis i handens ställning mot bröstet. Lovisa däremot är en lustig liten flickstumpa med ett stort rundt barnhufvud och ögon, som blicka ut i världen så naivt och oreflekteradt som hos en verklig liten femåring.

Porträttserien i stora salen på Bregentved innehåller förutom de beskrifna fyra bilderna ett stort porträtt af drottning Juliane Marie, måladt af Pilo, porträtt af drottningens moder (?), måladt af J. S. Wahl samt arfprins Fredrik vid c:a 5 år, målad af Tocqué. En jämförelse mellan Pilos och Tocqués barnporträtt ligger nära till hands. Den belyser fransmannens tek-

Digitized by Google

STUDIE TILL GREFVE MOLTKES PORTRÄTT. Kobberstiksaml. Köpenhamn.



Digitized by Google

niska öfverlägsenhet, hans vida kraftigare och säkrare teckning samt gedignare arbetssätt, men äfven frånvaron i hans verk af den fina, poetiska fläkt, som finnes i ett par af Pilos barnskildringar. Sannolikt utförde Tocqué denna bild under sin vistelse i Danmark 1758—59.

Detta besök måste antecknas såsom en händelse af verklig betydelse för Köpenhamns konstlif och icke minst för Pilos utveckling.

Tocqué var ju en af de dugligaste och skickligaste bland alla de talrika franska porträttörerna från 1700-talet. Han håller sig närmare naturen än de flesta samtida, studerar människorna mera än dräkterna och accessoarerna i motsats till Nattier, Boucher m. fl. Hans bilder äro enklare och ärligare än de andras, de förskönas hvarken af smink eller smicker, men lysa ofta af en inre liffullhet, som kan väcka tankar på en mästare som Frans Hals. Tocqué var dessutom en betydande koloristisk begåfning. Han följer ej tidens modefärgskala så slafviskt som Boucher, Nattier, Drouais o. a. Sällan finna vi hos honom de söta rosatonerna eller de kalla, grönskimrande dagrarna, ej ens i de stora paradbilder han målat är denna förkonstlade teaterfärg öfvervägande. Flera af hans mindre porträtt äro ovanligt kraftiga i koloriten;

Digitized by Google

såsom exempel må nämnas två bilder i Louvre (Nrs 875 och 876): Den magre herren i brun rock och lackröd väst med hvitt kräs samt en annan okänd man i askgrå rock och ultramarinblå mantel. Båda äro målade med kraftig pensel och djupa lokaltoner, öfverdragna med svaga lasurer i grå- eller brunviolett.

Huru länge Tocqué vistades i Köpenhamn är ej med säkerhet kändt, men att han personligen var tillstädes vid sitt inväljande i akademien den 10 nov. 1758 framgår af protokollet. Den 9 jan. 1759 tackar han samma församling för sin svärfader Nattiers inval, men vid början af sommaren är han åter tillbaka i Paris. Han hade emellertid hunnit utföra flere porträtt i Köpenhamn såväl af kungliga som af privata personer.

Enligt Weinwich skulle Tocqué ganska skarpt kritiserat Pilos manér och bland annat yttrat om honom »Pilo peint en turc», sannolikt härmed syftande på det något vilda och oskolade i Pilos målningssätt. Dessbättre föll kritiken i god jord. Pilo har synbarligen bemödat sig om att dämpa och förfina sitt uttryckssätt i enlighet med de principer Tocqué själf tillämpade. Just från tiden för Tocqués besök i Köpenhamn kan man lägga märke till en omsvängning i Pilos färgskala och målningssätt.

Digitized by Google

Han söker arbeta sig ifrån de kalla, gröna, blå och hvita tonerna, som dominera i synnerhet i de kungliga porträtten. De lätta, glada brisar, som hvirfla genom de tidigare bilderna dämpas och lugnas, vi se mera djup, mera innehåll, inte bara skum och solstänk. De bruna tonerna bli småningom allt mer öfvervägande i Pilos porträtt, han eftersträfvar ljusdunkeleffekter, hvaraf tidigare icke fanns ett spår i hans verk, han ger människorna mera inre lif och uttryck genom att hölja dem i en klärobskyrslöja. — Huru nära Pilo stundom kan komma till Tocqué, märker man kanske lättast vid ett besök i den danska konstakademiens samling, där Tocqués porträtt af Wasserschlebe och Nattier hänga vid sidan af Pilos porträtt af Saly, Le Clerc, van Stöcken och Biehl. Koloristiskt gå alla bilderna i hvarandra.

Saly och Le Clerc äro två utmärkta karaktärsbilder, representerande de två motsatta typerna inom den franska konstnärsvärlden på 1700-talet. Le Clerc är den magre och infallne med tunna läppar och gul hy, anfrätt af arbetet och det heta lifvet. Hans blick är spänd och händerna krama nervöst i mejseln och det halffärdiga hufvudet, som han håller framför sig. Det är samma typ som Boucher. — Saly åter är goddagspilten, som pöser af belåtenhet och självkänsla.

Digitized by Google

GREFVE A. G. MOLTKE. Frederiksborg.

Digitized by Google

Hans små, skarpa, bruna ögon röja inga konstnärsgrubbel, han är den af lyckan omhuldade, för hvilken förvärfsbegäret, god mat och gamla viner redan utgöra starkare lockelser än den enerverande jakten efter konstnärlig fullkomning. Ungefär dylik framträder äfven Nattier ur samtida porträtt samt flere andra af de franska konstnärerna, som sedan de en gång nått öfver lyckans tröskel, slogo sig till ro med hvad de ägde af yrkesskicklighet.

Redan något tidigare än dessa två artistporträtt har Pilo målat excellensen van Stöcken, akademiens hedersledamot; han dog nämligen i början af år 1763. Då porträttet utfördes måtte excellensen för öfrigt redan stått på grafvens rand; hans ansikte och uttryck tyda på begynnande paralysi. Munnen är slappt halföppen, blicken s. g. s. slocknad och den askgrå hyn är underligt lös, nästan transparent med skiftningar i gult och violett. En sjuklig skörhet hvilar öfver alla toner i detta gubbansikte. Den koloristiska stämningen föröfrigt, i dämpadt grönt, rödbrunt och gråviolett, ger bilden ett uttryck af trött ålderdom, den meddelar oss en känsla af lifvets slocknande och blodets förtorkning i skrumpna ådror.

Målningssättet är raskt och teckningen delvis mycket vårdslös. Händerna äro knappt mer än skisserade;

Digitized by Google

sannolikt har konstnären icke användt så synnerligt många timmar på hela stycket.

Porträttet af akademiens mångårige sekreterare C. E. Biehl är gifvet med en jovialisk bredd och trygghet, som göra bilden fängslande. Det är en typ i sin art: en frodig, gammaldags kunglig sekter i snusbrun rock, med protokoll i handen och viktig ämbetsmannamin öfver den hopknipna munnen. Biehl hörde äfven till Pilos närmaste vänner i Köpenhamn, båda hade våningar på Charlottenborg, och ingendera torde föraktat förtroliga samkväm med god mat och dryck.

Såsom redan nämndes var det ytterligare en personlighet vid konstakademien, till hvilken Pilo stod i nära förhållande och för hvars räkning han utfört flere målningar, akademiens præses grefve A. G. Moltke. Han var den ende i Danmark som i någon mån kan sägas ha motsvarat C. G. Tessin eller C. F. Adelcrantz, ehuru med den väsentliga skillnad att han själf icke ägde någon egentlig konstnärlig bildning och anlitade målarna mindre i följd af kärlek till konsten än emedan det hörde till god ton för en grand seigneur att beställa konstverk. Han lät Pilo måla en stor komposition af Mars och Venus och några dörröfverstycken till Bregentved; vidare de redan omtalade kungliga barnporträtten samt sitt eget porträtt i flere

Digitized by Google

exemplar. (Frederiksborg och Moltkeska paläet i Köpenhamn).

Redan 1753 gjorde Pilo en teckning i helfigur af grefven (hufvudsakligen enligt samma skema och uppställning som de kungliga helfigurbilderna), hvilken sedan graverats af O. de Lode. Det förefaller som om konstnären haft för afsikt att framställa præses i en sådan stor paradbild, men han blef aldrig färdig med denna uppgift. Tiden vardt honom för knapp tyckes det — i akademien göras upprepade gånger förfrågningar angående præses' porträtt — det hela resulterar helt anspråkslöst i ett midjestycke. Bauernfeind har gjort en mezzotintogravyr efter detta porträtt, hvilken förträffligt framhäfver originalets koloristiska förtjänster. Som karaktärsstudie är bilden lika skarp som frånstötande. Den smidige hofmannen blickar emot oss med ett leende, som skall vara idel förbindlighet, men knappast undgår att röja den tämligen förvärfsbegärlige uppkomlingen.

Bredvid den synnerligen läckra, knappast fullbordade bilden af Moltke hänger på Fredriksborg ett porträtt af statsministern och universitetskanslern grefve Johan Ludvig Holstein, hvilket äfven förekommer på universitetet i Köpenhamn. Bilden är utförd på grå undermålning med bred, käck pensel, sannolikt redan

Digitized by Google

GREFVE A. G. MOLTKE. Gravyr af H. de Lode.

Digitized by Google

på 1750-talet, ehuru färgskalan mera påminner om Pilos privatporträtt från en senare period. Den fryntlige grefven, som tyckes bibehållit ungdomens goda humör och sorgfria syn på lifvet, vänder sig mot åskådaren med en käck vridning på hufvudet och ett godmodigt farbrorslöje öfver den breda munnen. I afseende å impressionistiskt lif hör detta sympatiska porträtt till Pilos allra bästa, men fakturen är något lös och koloriten är icke så känslig som i flere af de ofvan beskrifna porträtten.

Af de korta antydningar vi här varit i tillfälle att lämna om några af Pilos bättre arbeten i Köpenhamn, torde redan framgått huru vår konstnär småningom allt mera söker fördjupa sig som själsmålare, och huru han med växande allvar och omsorg arbetar på att afhjälpa sina konstnärliga brister, medan hans färgskala undergår en liknande förvandling som så många andra samtida målares: från ljusa, vårliga toner i grågrönt och blått till tyngre och djupare ackord i brunt. Men för Pilo var färgen icke blott ett medel till uppnående af objektiv illusionsverkan, utan äfven ett uttryck för känsla och stämning. Med åren får klärobskyren allt större betydelse i hans måleriska uttryckssätt.

* * *

Digitized by Google

Ju mera Pilo utvecklade sig som konstnär, ju flere anknytningspunkter han vann med olika kretsar i Köpenhamn, desto säkrare och tryggare borde hans ställning i Danmark hafva blifvit, tyckes det. Visserligen växte här småningom upp inhemska förmågor, men Pilo var dock den gamle ryktbare mästaren, som förevigat de främste i landet — för dem, som reflekterade öfver de inhemska konstförhållandena, syntes han väl tillsvidare så godt som oumbärlig. Knappast tänkte väl heller Pilo själf annorlunda. Men Danmark var vid denna tid platsen för historiska händelser, en nationell samling och väckelse, för hvilka Pilo jämte så många andra utlänningar måste falla offer.

Fredrik den V:s slösande och lättsinniga regeringsæra aflöstes af Struensees tyska diktatorsregemente med sträng hushållning i förvaltningen och fri invasion af utlänningar på de högsta platserna. Systemet berodde emellertid helt och hållet på chefen, och då han ej längre lyckades bibehålla den nödvändiga auktoriteten och förtroendet, störtade det hela tillsammans. Struensees plötsliga afsättning öppnade portarna för den nationella reaktionen på alla områden och bland dem som då gingo i spetsen var regenten, arfprins Fredrik, och hans sekreterare, teologen Guldberg. Konungen själf var en viljelös docka.

Digitized by Google

Man sopade hänsynslöst undan alla gengångare från andra tider. Pilo hade ådragit sig misstankar för omoraliskt inflytande på den stackars konungen under hans minderårighet, han hade nått direktörsposten vid akademien under Struensees regeringstid och öfverhufvud gjort sig känd som en ganska styfnackad och självrådig personlighet med stort inflytande vid det gamla hofvet — allt detta var orsak nog till att han snart blef misshaglig i de nya maktägandes ögon. Personlig afund från en del konstnärers sida och kanske äfven andra fördolda orsaker påskyndade katastrofen. Man sökte blott en anledning att slå till. En närmare redogörelse för de händelser och skrifvelser, som nu i snabb följd aflöste hvarandra och hvilka ledde till Pilos utvisning, medger icke utrymmet; endast ett par antydningar må lämnas.

Pilo hade fått mottaga Vasaorden af Gustaf III och måste genast afge en förklaring till arfprinsen — akademiens dåvarande præses — öfver ordenseden. Något straffvärdt synes man icke kunnat finna häri; man valde en annan väg. Tre dagar senare fick Pilo ett egenhändigt bref från arfprinsen med befallning att genast resa till Gottorp för att afmåla prins Carl och prinsessan Lovisa jämte barn. Det var emellertid allmänt bekant, att prins Carl af Hessen

Digitized by Google

kort förut afrest såsom ståthållare med gemål och barn till Norge. Befallningen får sålunda karaktär af en tämligen genomskinlig anvisning om konstnärens öfverflödighet; som sådan uppfattades den äfven af Pilo. Han undskyller sig med att han på grund af sjukdom icke kan resa och anhåller i stället om sitt afsked från direktörsbefattningen vid akademien. Det beviljas och icke nog härmed. Få dagar senare tillställes honom följande kungliga skrifvelse: »Da Professor Pilo i staeden at adlyde min hannem givne befallning har begiert sin Afskeed, saa meddeles hannem samme herved med en aarlig Pension af 300 rdl dansk courant som med indestaande 1:te October skal tage sin begyndelse, hvarimod han som en der ey længere behöver min Tienste hafver inden 3 à 4 uger att udflytte af de hannem på Charlottenborg indrömmede Værelser og at forföge sig ud af landet.»

Härmed var då landsförvisningen faktiskt fullbordad. Med många beklaganden öfver att Pilo själf framtvungit(!) ett så ödesdigert steg meddelas honom af arfprinsens sekreterare Guldberg att det kungliga herrskapet hyste »de naadigste tanker» för honom och icke ville neka honom afskedsaudiens. Den 8 oktober 1772 fick Pilo mottaga denna sötsura afskedsgunst och få dagar senare lämnade han för all-

Digitized by Google

tid Danmark. Han reste till Helsingborg och därifrån till baron Hans Ramel på Widarp, där han nu liksom förr fick åtnjuta den varmaste gästfrihet.

De talrika såväl officiella som privata skrifvelser, som nu följa från framskjutna personligheter, framför allt ambassadörerna (den svenska i Köpenhamn och den danska i Stockholm), vittna tydligt om hvilken häpnad och hvilket ogillande denna händelse väckte. Konung Gustaf III låter sin kanslipresident, Ulric Scheffer, bl. a. skrifva till ambassadören i Köpenhamn:

»Det besynnerliga förfarande, som öfvergått Directeuren af danska Målare Akademien Herr Pilo, har förekommit hans Kongl. Maj:t ganska ofrynteligt å danska hofvets sida och det så mycket mera som orsaken dertill är tagen af en nåd, som Kongl. Maj:t har låtit vederfaras denne Directeur. Konungen tänker ej låta göra någon formell framställning i saken, men Herr Baron och envoyéen kunde dock lika som af sig sjelf låta förstå det denna händelse ej varit Kongl. Maj:t angenäm att förnimma och att den wrede, som blifwit utöfvad emot Herr Pilo utmärker ett mindre slags begrep hos danska hofvet om den aktning som hof och nationer plega hafva det ena emot det andra.»

Försök gjordes att vrida tillbaka händelserna i de gamla gängorna och återföra Pilo till Köpenhamn,

Digitized by Google

men utan resultat. Bron var redan upprifven bakom honom och andra konstnärer intogo hans platser. För Pilo återstod endast att söka skaffa sig en dräglig utkomst i Sverige. Konungen beviljade honom en pension, men den förslog icke — han längtar efter arbete. Misströstande om sådant i Stockholm, där det nu var godt om dugliga målare, uppehåller han sig till en början på Widarp och i Helsingborg, sannolikt för att därifrån lättast kunna bevaka sina intressen i Danmark, och flyttar sedan till fädernetrakten. Han bor i eget hus i Nyköping från år 1775 och ända tills han kallas till direktör för konstakademien i Stockholm, hvilket skedde genom val den 17 december 1777, ehuru Pilo icke inträder i tjänstgöring förrän på försommaren 1780.

## V.

Härmed har han då återvunnit hvad han tvingades att lämna i Danmark, ja, mer än det, ty den ställning han vann vid svenska konstakademien torde i flera afseenden varit angenämare och tryggare än den han intog i Köpenhamn. Han var en allmänt vördad åldring, f. d. lärare till sådana framstående konstnärer

Digitized by Google

GREFVE J. L. HOLSTEIN. Universitetet. Köpenhamn.

Digitized by Google

PRINSESSAN SOFIA MAGDALENA. Nationalmuseum. Stockholm.



Digitized by Google

som Lorenz Pasch d. y. och Pehr Krafft d. ä., hvilka nu ledde målningsundervisningen vid akademien. Vid hans sida stod J. T. Sergel, den ende som verkligen bildar ett motstycke till Pilo i afseende å konstnärlig begåfning, samt Elias Martin, Louis Masreliez, Desprez, Gillberg, Hallblad m. fl. talanger. Det rådde ingen brist på konstnärliga begåfningar i Stockholm på 1780-talet. Alla voro de bundna vid akademien och midt i kretsen reste sig den gamle direktörens tunga, imponerande gestalt. Han skötte sina plikter vid akademien med nit och klarhet och vann de ungas sympatier genom vänlighet och hjälpsamhet. Pehr Hörberg berättar utförligt om huru vänligt Pilo tog emot honom och huru han sökte hjälpa honom öfver de första stötestenarna. Jonas Åkerström fick erfara samma välvilja. Öfverallt där verklig begåfning fanns att taga vara på, ville Pilo bistå med råd och dåd. Hans intresse var varmt och osjälfviskt, han hade sett tillräckligt af lifvets växlingar för att förstå betydelsen af understöd och god skola äfven för de flinkaste talanger. Wennberg gör sig knappast skyldig till någon öfverdrift, då han säger, att Pilo »nyttjade med omsorg de medel, som lände till uppmuntran: undvek sorgfälligt dem, som afskräckte». —

Detta vid flera tillfällen framträdande oegennyttiga

Digitized by Google

drag, som icke räknade med egna fördelar, då det gällde att hjälpa en kamrat eller en obemedlad ung konstnär, hör till de vackraste sidorna i Pilos karaktär. Det var en egenskap, som förvärfvade honom många tillgifna vänner.

Det personliga umgänget och vänskapen spelade ju öfverhufvud en långt viktigare roll på 1700-talet än i våra dagar. Konstnärerna samlades ofta till större eller mindre lag, man hade tid och man hade lust att pokulera, vitsa och kannstöpa. Den i allmänhet tämligen burschikosa tonen vid dessa tillfällen känna vi ju ur Sergels och Ehrensvärds teckningar. Picknickerna höllos vanligen på något af Stockholms gouterade utvärdshus såsom Kräftriket, Lilla Nyckelviken, Mosebacke, Noers källare vid Tyska brunn. Förutom konstnärer sådana som Sergel, Elias Martin, Masreliez, Bolander, Gillberg, Pehr Krafft, Lafrensen, deltogo ofta i laget en del utländska och svenska diplomater såsom J. G. Oxenstierna och Elias Schröderheim samt teaterfolk, på hvilkas andel det i synnerhet föll att rekrytera Venus' hof. Pilo förekommer visserligen icke ofta bland Sergels croquiser, men han hade dock säkert en stamplats vid konstnärernas festbord, ehuru han troligen på grund af sin ålder icke var föremål för så mycket gyckel från kamraterna

Digitized by Google

som många bland de yngre. Intressant är Sergels teckning af Pilos likprocession, sådan han tänkte sig den, med flera af de ofvannämnda konstnärerna gående i högtidligt tåg, sörjande den döde hvar på sitt sätt med typiska miner och uttryck. Han var någonting för dem alla, ty hans personlighet var så ovanligt mångsidig, hans konstnärliga bildning så omfattande.

Under den något tryckta och ensamma tid, då Pilo bodde borta i det lilla Nyköping, skall Gustaf III aflagt besök hos konstnären, som vid detta tillfälle förelade konungen en komposition öfver den nyligen timade officiella ceremonien vid Vasa hofrätts instiftande. Den stora tuschlaveringen, som finnes i Nationalmuseum, är en ganska stel och tråkig sak, som knappast kan väcka någon saknad öfver att den aldrig blifvit utförd i färger. Konungen synes icke heller fattat något större intresse för denna komposition, utan i stället tilldelat konstnären en annan liknande uppgift, nämligen att måla den högtidliga kröningsakten i Storkyrkan den 29 maj 1772. Pilo skulle alltså utföra en stor, apoteosartad komposition öfver en länge sedan timad händelse, hvilken han föröfrigt själf aldrig bevistat. Scenen och ljusförhållandena kunde han iakttaga på platsen, den allmänna grupperingen kände

Digitized by Google

han ur ceremonielet, typerna och dräkterna kunde äfven studeras i verkligheten, men det viktigaste återstod: att i fantasien sammansmälta alla de gifna enskilda delarna till ett stort, organiskt konstverk. Det var denna uppgift, som sysselsatte den gamle konstnärens tankar och händer ända tills döden skördade honom vid 82 års ålder den 2 mars 1793.

Arbetet på själfva taflan vidtog icke förrän han blifvit riktigt i ordning i Stockholm och skaffat sig en stor atelier, hvilken dock enligt Wennberg torde varit af ganska obekväm beskaffenhet, ty »sommartiden besvärades han där af solstrålarna, vintertiden af köld eller rök» — troligen en bidragande orsak till att hans ögon småningom blefvo allt svagare.

Den första kompositionsskizzen i tusch är betydligt enklare än den slutliga bilden. Hufvuddragen och grupperingarna äro riktigt angifna, men talrika bifigurer saknas, en mängd tankar och infall ha endast småningom trängt sig fram under det långvariga arbetet.

Sedan den af tre våder hopsydda duken var uppspänd och grundad i brungul ton, vidtog arbetet med hufvudfigurernas upptecknande med pensel och mörk färg. Härefter skizzerades de belysta partierna med lätt pensel och tunn färg i blåskimrande toner och skuggorna ifylldes med djupbrun asfalt (en färg med härlig glans

Digitized by Google

och djup så länge den står frisk, men farlig så snart den blir utsatt för värme, ty då drar den ihop sig och fräter igenom de pålagda lasurerna, hvilket dessvärre äfven skett i denna bild). De mörka partierna ha förlorat sin ursprungliga skönhet, färgen har spruckit, ställvis formligen runnit i floder, men det oaktadt finnas här dock ännu klärobskyreffekter af ovanligt djup.

Arbetet framskred långsamt och många detaljer, ansikten och ställningar blefvo nog under årens lopp förändrade. Granskar man bilden noggrant, finner man pentimenti kring flera af figurerna; tydligast se vi dem kring prins Fredrik Adolf, som aftecknar sig i dubbelprofil. Men betänker man att bilden innehåller halftannat hundratal figurer, af hvilka flertalet äro porträtt i nära naturlig storlek, så måste man förvåna sig öfver att ej mera betydande ändringar förekomma. Beundransvärd är den ögats och handens säkerhet, med hvilken alla de mera framträdande personernas ansikten äro karaktäriserade. Talande och uttrycksfulla, utan att besväras af någon ceremoniös stelhet, stå de sammanförda i grupper, som i sin ledighet och rörelserikedom tyckas kopierade direkt ur verkligheten. Allt har fått lif, karaktär och frihet i konstnärens fantasi.

Digitized by Google

Då det gällde att fylla en sådan väldig duk som denna (c:a 3 m. hög och 5 ½ m. bred) insåg målaren svårigheten i att koncentrera åskådarens uppmärksamhet i en enda centralpunkt och afvägde därför kompositionen i två hufvudcentra, som bildas af konungens och drottningens ljusa figurer. Båda äro helt hvitklädda och starkt belysta af solskenet, som faller in uppifrån vänstra sidan. Konungen är emellertid ryckt närmare förgrunden och dominerar därför mer än drottningen — isynnerhet i bildens nuvarande tillstånd, som visar drottningen endast lätt skizzerad med blågrå undermålning.

De talrika deltagarna i akten gruppera sig i tre hufvudplan bakom hvarandra. Närmast i förgrunden konungen och prinsarna, riksråden och det högre prästerskapet samt föröfrigt alla, som på något aktivt sätt deltaga i kröningen. Längre mot höger är den närmaste förgrunden lämnad tom, så att drottningen, hvars tron är skjuten något inåt bilden, tydligt må framträda. Ännu längre åt högra sidan skocka sig hoffunktionärer.

Det andra planet, som begränsas af en barriär, höjer sig amfiteatraliskt mot bakgrunden, så att äfven de bakom stående figurerna delvis synas. Här ha de fyra ständen sina platser. Längst till vänster ridder-

Digitized by Google

GUSTAF III:s KRÖNING I STORKYRKAN 1772.

Digitized by Google

Nationalmuseum, Stockholm.

Digitized by Google

skapet och adeln, företrädda af landtmarskalken Axel Gabriel Leijonhufvud; därpå följa prästerna, tjocka, gemytliga typer med högtidliga predikstolsminer, och så borgarna, till stor del dolda bakom drottningens tron, men dock tydligt karaktäriserade genom ett par skinande krämare, som titta fram bakom kolonnerna. Högra flygeln bildas af bönderna, en samling mycket rustika ansikten. Flertalet bland dem synes icke hysa något synnerligt intresse för den högtidliga akten, en gubbe har somnat in med armbågen mot balustraden. Bredvid denne gubbe står Pilo själf, bjudande en pris snus åt sin vän Elias Martin.

Bakgrundsplanet upptages af talrika hofdamer, riksrådsfruar m. fl. damer i ljusa dräkter. De sitta på en hög balkong, klädd med ljusblått tyg, så att de ha fri utsikt öfver ständernas ärevördiga hjässor. -- Solljuset faller in som en skir slöja öfver damernas bakgrundshäck. Det stänker ett återsken af lätta, majhimmelsblå toner kring deras smäckra bröst och halsar. Det klingar som en aflägsen, ljus festmusik i luften, ett genljud från sommarlekarna vid Ekolsund eller upptågen i Drottningholms park.

Bildens högra hälft, upptagande drottningen med omgifning samt borgare och bönder, upplyses starkast af det från motsatta sidan infallande ljuset. En svag

Digitized by Google

nyans af blått dallrar genom de belysta partierna, erinrande om färgskalan i Pilos tidigare bilder. Det är icke den franska rococons kalla, blågröna ton, utan snarare den löddrande porösa, nyansrika ton, som ungefär samtidigt vann insteg i den engelska konsten, isynnerhet genom Gainsborough. Pilos koloristiska begåfning var af samma art. Det blå koncentreras i ett par djupare partier: drottningens stol och riksbaneret, som bilda bakgrunderna till de två hvitklädda hufvudfigurerna. Dessutom äro prinsarna på ömse sidor om kungen iklädda ljusa, svenskblå sammetsmantlar med hermelinkragar och äfven flera andra bland deltagarna bära blåa dräkter.

Vänstra hälften står i skugga eller halfdager, så när som på kungagruppen. Sågo vi nyss Pilos förmåga att måla ljuset — majdagens solskimmer — så kunna vi här iakttaga hans förmåga i klärobskyren, men som sagdt, just dessa partier ha genom asfaltfärgens smältning lidit ofantligt. I god belysning framträda dock ännu några figurer ur den djupa skuggan. En svag reflexdager, återkastad från ryggstödet på konungens silfverstol, skingrar mörkret kring några riksrådshufvuden bakom prins Carl och framkallar mjuka skymningstoner. Högre upp öfver ridderskapet och adeln blanda sig ljus och skugga till stämnings-

Digitized by Google

full halfdager. — Man förstår så väl att en konstnär, som så vackert tolkat ljusdunklets lif, älskat och studerat Rembrandt, ehuru han aldrig gått till någon slafvisk efterhärmning. Han har känt tjuskraften af de djupa, mättade guldtonerna i mästarens verk, men icke kunnat fånga den. Hans koloristiska anslag var vida lättare, ofta sväfvande — tonerna antogo en mild silfverglans i hans verk.

Mot den dämpade bakgrunden framträder konungen hvit, nästan strålande. Han sitter på sin silfvertron, klädd i silfverbrokad, det skimrar om honom, så att det mörka tränges tillbaka inom en viss krets. Öfver skuldrorna faller den stora hermelinskragen och kröningsmanteln breder ut sig på yttersidorna om stolens armstöd. I verkligheten är denna mantel af purpursammet, men målaren har gifvit den endast en svag skiftning i violett för att ej för skarpt bryta mot det silfverhvita — ett bevis för huru fullständigt Pilo leddes af koloristiska synpunkter. Den rent koloristiska stoffbehandlingen framstår vid en jämförelse med Roslins porträtt af Gustaf III på Gripsholm: Samma silfverbrokaddräkt som Roslin — »stoffmåleriets mästare» — reproducerat med glatt torrhet och småaktig noggranhet, har Pilo målat lätt och luftigt med nästan transparenta lasurer och friska,

Digitized by Google

breda penseldrag, utan att därför försvaga intrycken af de olika stoffens karaktär. Spetshalsduken, hermelinkragen, bältet, besatt med pärlor och ädla stenar, det juvelprydda svärdfästet, stöflarna af gul saffian, de hvita handskarna, som icke helt fyllas af konungens små händer, allt har sin egen måleriska art. — Hela företeelsen tyckes utgöra en illustration till Sergels bekanta ord: »Ta mig tusan djäfla, var icke Gustaf den tredje en stråle af det eviga ljuset!» Endast Sergels eget porträtt af konungen i Apollos skepnad är buret af samma fläkt. Öfriga målade bilder af Gustaf III bli i jämförelse med Pilos sällsamt kalla och liflösa, kanske delvis elegantare, men knappast mera tilldragande såsom människoskildringar.

På hvar sin sida om konungens stol stå ärkebiskop Beronius och det äldsta riksrådet, grefve Adam Horn, hvilka tillsammans sänka kronan på den smordes hufvud. Bispens styfva kåpa och mitra af guldbrokad bilda en präktig kontrast mot konungens silfverklädnad. Det glansrika ackordet höjes ytterligare genom den stora blå färgytan på andra sidan om biskopen (prins Fredrik Adolfs mantel).

Mellan denna kungagrupp, som bildar taflans koloristiska kulminationspunkt, och den ljusa gruppen kring drottningen befinna sig åtskilliga riksråd i djupröda

Digitized by Google

sammetsmantlar. På så vis har målaren åstadkommit en neutral mellanvägg, som tillåter de båda ljusa hufvudfigurerna att framträda utan att störa hvarandra. Synbarligen var det äfven hans mening att längst till höger på andra sidan om drottningen måla en liknande mörkare grupp, men han hade endast hunnit antyda sina afsikter i denna del af bilden, då döden ryckte penslarna ur hans hand. Så beklagansvärdt det är, att målaren icke fick tillfälle att slutföra sitt lifs storverk, — hvilket enligt vår öfvertygelse förvisso icke förlorat på en slutlig fullbordan — så bereder oss dock bildens ofullbordade tillstånd i gengäld möjlighet att vida bättre följa konstnärens tankegång och arbetssätt än om bilden vore helt färdig.

Taflans rikedom på porträtt gör den särskildt intressant äfven ur personhistorisk synpunkt; dessvärre förekomma här en mängd personer, som äro svåra att identifiera, då vi icke känna andra porträtt af dem. — Ärkebiskop Beronius och grefve Horn, som sätta kronan på konungen, äro två ypperligt karaktäriserade, motsatta typer: den gamle prelaten med skrumpen gulgrå hy och skarpa drag, präglade af lifslångt, träget tankearbete och den välmående, rödbrusige riksstallmästaren, partipolitiker och bonvivant. Bredvid Horn står Ulric Scheffer, konungens privat-

Digitized by Google

sekreterare, i serafimerdräkt, trygg och säker som alltid. Den kraftige mannen, som håller riksbaneret bakom konungens stol, är riksrådet grefve Fredrik Ribbing. Längre ut på flygeln tilldrager sig särskildt ett ansikte med spändt uttryck och hög örnnäsa vår uppmärksamhet; det är sannolikt konungens forne guvernör, grefve Nils Adam Bjelke. Af det tryckta ceremonielet få vi upplysning om att det är riksrådet friherre Reuterholm, som närmar sig med spiran från altaret; efter honom följa friherre Funk med äpplet och grefve Walwijck med nycklarna, två figurer, som dock numera knappast urskiljas i den djupa skuggan. — Bland ståndsrepresentanterna tilldraga sig isynnerhet de tre ofrälse ståndens talmän uppmärksamhet i följd af sin belysta plats midt i bildens mellanplan. Där står borgmästar Sebaldt från Stockholm, djupt försjunken i betraktelser, den ståtlige bonden Josef Hansson från Elfsborgs län och prosten Forssenius från Skara, som knuffar sin nyssnämnda kollega i armen för att väcka hans uppmärksamhet för något annat än det, som försiggår nere i kyrkan.

* * *

Låter man tanken glida bakåt mot Pilos tidigaste representationsbilder: de kungliga porträtten i Köpen-

Digitized by Google

hamn, häpnar man inför det afstånd, som ligger mellan dem och kröningstaflan. Den elegante och smidige hofmålaren, hvars öfvermodigt käcka pensel kunde trolla fram blanka harnesk och sidenband nästan lika snabbt som de träddes på modellerna, arbetar nu långsamt, ihärdigt, förbättrande under mer än ett decennium på samma stora tafla, där han småningom framlockar de mjukaste och varmaste färgackord, som öfverhufvud klingat i den svenska 1700-talskonsten. Det är icke blott en utveckling af de måleriska uttrycksmedlen, det är ett fördjupande och förinnerligande af känslan och hela det konstnärliga uppfattningssättet, som ligga emellan och öppnat nya vägar för den forne hofmålaren. Men förvisso har det kräfts en god portion självöfvervinnelse och en stor kärlek till konsten för att vika af från den lätt köpta framgångens och de forna triumfernas väg och i stället söka något bättre genom större trohet mot naturen och ett varmare och själfullare uttryckssätt. Utvecklingen hade naturligtvis försiggått långsamt, gradvis — vi ha redan i de senare köpenhamnska privatporträtten kunnat spåra den — men den hastiga och bittra omkastningen i konstnärens lifsförhållanden var sannolikt ägnad att påskynda den. Pilo var en varm och känslig natur, som efter lättvunna

Digitized by Google

KONUNGAGRUPPEN UR KRÖNINGSTAFLAN. Nationalmuseum. Stockholm.



Digitized by Google

stora framgångar fick lära känna resignationens vemod.

Trots sitt långa lif, sin oafbrutna utveckling och sina flitiga studier såväl i de danska tafvelsamlingarna som i sin egen rika samling af gravyrverk, lärde sig Pilo aldrig att med verklig säkerhet behärska konstens formella sida. Han förblef alltid en relativt svag tecknare; han förmår t. ex. aldrig afvinna modellernas händer verklig karaktär. Måhända skulle denna brist på frihet och noggrannhet i afseende å teckningen icke så mycket framträda, om ej hans stora koloristiska förmåga komme oss att vänta ovanliga resultat äfven på andra områden. Det råder öfverhufvud en tydlig disproportion mellan begåfning och teknisk utbildning i Pilos verk. Det dröjer länge innan han kan lösa de djupaste tonerna ur sin konstnärssjäl.

Det är därför så ytterst vanskligt att afge ett omfattande, fullt rättvist slutomdöme om vår konstnär. Han är lätt att kritisera, full af svagheter, han saknar de svenska parisarnes säkerhet och skicklighet, han söker hela sitt lif — men han kan äfven väcka vår beundran, han kan fängsla oss starkare än någon af de andra, ty han har färgernas trollmedel i sin makt. Han kan omdikta verkligheten i ljus och skugga och binda en fläkt af soldisets eller skymningens

Digitized by Google

dallrande lif i sina bilder. Stundom händer det då (såsom i hans sista storverk) att han skänker oss en långt rikare konstnärlig behållning än vi vinna ur något af de samtida svenska målarnas bästa verk — då glömmer man gärna, att han kanske målat flere svaga, värdelösa bilder än många bland kollegerna. Men hur snabbt och slarfvigt han än målat och hur mycket han än förändrat sig med åren, så förblir han dock alltid en utpräglad personlighet, hvars uttryckssätt icke kan förblandas med någon annans. Han är som konstnär en torso, men en sådan af så ovanlig art och skönhet att knappast någon konstnärs stod i de svenska målarnes minnestempel öfverglänser honom.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

This book may be kept

89054436571

b89054436571a

Digitized by Google